

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський університет
економіки і торгівлі»

18 квітня 2019 року № 88-Н

Форма № П-2.03.

Кафедра педагогіки та суспільних наук

**ПРОГРАМА
навчальної дисципліни**

«РИТОРИКА»

з підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Галузь знань	08 Право
--------------	----------

Спеціальність	081 Право
---------------	-----------

Освітньо-професійна програма	Право
------------------------------	-------

Полтава 2023 рік

Розробник /укладач програми:

Віта Саранин – к. філол. н., доцент, доцент кафедри педагогіки та суспільних наук Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Рецензенти програми:

Юлія Браїлко – к. філол. н., доцент, провідний науковий співробітник Полтавського відділення ННЦ «Інститут судових експертиз імені засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України

Світлана Педченко – к. філол. н., доцент, доцент кафедри української мови Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Програма навчальної дисципліни «Риторика» обговорена і схвалена на засіданні кафедри педагогіки та суспільних наук
Протокол засідання кафедри від ____ лютого 2023 р., № _

Завідувач (начальник) кафедри педагогіки та суспільних наук
д. і. н., професор

Ірина ПЕТРЕНКО

ПОГОДЖЕНО

Гарант освітньо-професійної програми «Право»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 081 «Право»

к. ю. н., доцент

Олег КУЛЬЧІЙ

Анотація навчальної дисципліни

Риторика має важливе значення як знаряддя діяльності для всіх, хто використовує слово при виконанні своїх службових функцій, і в щоденному спілкуванні. Тож метою вивчення навчальної дисципліни «Риторика» є формування знань про теоретичні основи риторики, а також застосування на практиці набутих ораторських умінь та навичок.

Опанування навчальної дисципліни «Риторика» сприяє формуванню риторичної компетентності майбутніх юристів, зокрема здатності використовувати різні види та жанри ораторських виступів; планувати виступ та готувати матеріал до нього; ефективно аналізувати та налагоджувати контакт з аудиторією; користуватися методикою підготовки та виголошення промови; володіти основами техніки мовлення та виразного читання; фахово вести розгорнутий монолог/діалог з різної проблематики; аналізувати тексти промов та виступи ораторів для розвитку і вдосконалення навичок критичного мислення; уміло застосовувати вербальні і невербальні засоби спілкування; розвивати особистий ораторський стиль.

Навчальна дисципліна «Риторика» складається з двох модулів, які охоплюють матеріал про специфіку ораторської діяльності, закони риторики, категорії і розділи класичної риторики, види і жанри ораторського мистецтва, еволюцію формування сучасної риторики та риторичного ідеалу, складники риторичного дискурсу, методики підготовки, виголошення й аналізу ораторських промов, а також про шляхи формування індивідуального ораторського стилю.

Zusammenfassung der akademischen Disziplin

Rhetorik ist ein wichtiges Werkzeug für alle, die Worte bei der Erfüllung ihrer offiziellen Aufgaben und in der täglichen Kommunikation verwenden. Das Ziel des Studiums des Fachs «Rhetorik» ist die Vermittlung von Kenntnissen über die theoretischen Grundlagen der Rhetorik und der gerichtlichen Rede sowie die praktische Anwendung der erworbenen rednerischen Fertigkeiten.

Die Beherrschung der akademischen Disziplin «Rhetorik» trägt zur Ausbildung der rhetorischen Kompetenz zukünftiger Juristen bei, insbesondere der Fähigkeit, verschiedene Arten und Genres des öffentlichen Sprechens zu verwenden; eine Aufführung zu planen und Material dafür vorzubereiten; die Methoden zum Vorbereitung und dem Halten einer Rede zu verwenden. über die Grundlagen der Sprechtechnik und des Ausdruckslesens zu verfügen; einen ausführlichen Monolog/Dialog zu Rechtsfragen professionell zu führen; verbale und nonverbale Kommunikationsmittel angemessen einzusetzen; die Texte von Reden und Reden von Rednern zur Entwicklung und Verbesserung der Fähigkeit zum kritischen Denken zu analysieren; das Publikum und die Zuhörer effektiv zu analysieren; einen persönlichen Sprechstil zu entwickeln; effektiv einzuschätzen und Kontakt mit dem Publikum, den Zuhörern aufzugreifen.

Die akademische Disziplin «Rhetorik» besteht aus zwei Modulen, die Material zu den Besonderheiten der Rede, ihren Arten und historischen Quellen,

Problemen der Interaktion zwischen Redner und Zuhörer, Sprachkultur und methodischen Methoden der Vorbereitung und Übermittlung von rhetorischen Texten verschiedener Art umfassen.

Annotation of educational discipline

Rhetoric is important as a tool for everyone who uses words in the performance of their official functions and in daily communication. Therefore, the goal of studying the academic discipline «Rhetoric» is the formation of knowledge about the theoretical foundations of rhetoric, as well as the practical application of acquired oratorical skills and abilities.

Mastering the academic discipline «Rhetoric» contributes to the formation of the rhetorical competence of future lawyers, in particular, the ability to use various types and genres of public speaking; plan a performance and prepare material for it; effectively analyze and establish contact with the audience; use the method of preparing and delivering a speech; to have the basics of speech technique and expressive reading; professionally conduct an extended monologue/dialogue on various issues; to analyze the texts of speeches and speeches of speakers for the development and improvement of critical thinking skills; skillfully use verbal and non-verbal means of communication; develop a personal oratorical style.

The academic discipline «Rhetoric» consists of two modules, which cover material on the specifics of oratory, the laws of rhetoric, categories and sections of classical rhetoric, types and genres of oratory, the evolution of the formation of modern rhetoric and the rhetorical ideal, components of rhetorical discourse, methods of preparation, enunciation and analysis of oratorical speeches, as well as ways of forming an individual oratorical style.

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Риторика» укладена відповідно до освітньо-професійної програми Право, розробленої на підставі стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затвердженого та введеного в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 20 липня 2022 року № 644.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Риторика» є формування знань про теоретичні основи риторики, застосування на практиці набутих ораторських умінь і навичок.

Її **предмет** – закономірності мовної поведінки, що діють у різних ситуаціях спілкування, методи і технології ефективної комунікації.

Опанування навчальної дисципліни «Риторика» призвичаює майбутніх юристів розуміти зміст основних понять, категорій, законів та видів риторики; знати види і жанри ораторського мистецтва; аналізувати особливості класичної риторики; послуговуватися різними видами й жанрами ораторських виступів; розробляти й реалізувати в практичній риторичній діяльності стратегію й тактику оратора; користуватися різними методиками підготовки та виголошення промови; формулювати запит відповідно до ситуації спілкування з дотриманням засад конструктивної й ефективної міжособистісної взаємодії; вести розгорнутий монолог/діалог відповідно до комунікативних намірів та ситуації спілкування; володіти основами техніки мовлення та виразного читання; уміло застосовувати вербальні і невербальні засоби спілкування; переконливо, логічно, вмотивовано, грамотно виступати з промовами різних тем і жанрів та розвивати особистий ораторський стиль.

Програмні компетентності відповідно до освітньо-професійної програми:

загальні:

- здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях (ЗК2);
- здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово (ЗК4);
- здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології (ЗК6);
- здатність бути критичним і самокритичним (ЗК8);
- здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (ЗК13).

Програмні результати навчання відповідно до освітньо-професійної програми:

- проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел

(PH3);

– вільно спілкуватись державною та іноземною мовами як усно, так і письмово, із застосуванням правничої термінології (PH10);

– мати базові навички риторики (PH11);

– доносити до респондента матеріал з певної правової проблематики доступно і зрозуміло (PH 12).

Навчальна дисципліна є **обов'язковою**.

Форма підсумкового контролю знань: залік.

Програмний зміст навчальної дисципліни

МОДУЛЬ I ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РИТОРИКИ

Тема 1. Риторика як мистецтво слова, наука і навчальна дисципліна

Предмет і завдання курсу «Риторика». Красномовство як предмет риторики. Зв'язок риторики з теорією комунікації, філософією, логікою, етикою, естетикою, мовознавством, літературознавством, акторською майстерністю, психологією, еристикою, конфліктологією, історією, соціологією, політологією, педагогікою та ін. Місце риторики в сучасному суспільстві. Роль риторики в особистісному й фаховому становленні юриста. Риторична особистість юриста. Складники риторичної культури юриста.

Ораторський процес: докомунікативний, комунікативний, післякомунікативний. Канали впливу на аудиторію: звуковий (лінгвістичний і паралінгвістичний) та візуальний (кінетичний).

Риторичний трикутник. Автор (суб'єкт) та аудиторія (об'єкт) публічного мовлення. Публічна промова. Риторична промова. Вплив як базове поняття риторики. Риторична ситуація та її складники.

Закони риторики. Концептуальний закон. Закон моделювання аудиторії. Стратегічний закон. Тактичний закон. Мовленнєвий закон. Закон ефективної комунікації. Системно-аналітичний закон.

Тема 2. Концепції, технології, постаті в розвитку риторики: від давнини до сучасності

Виникнення і розвиток риторики в Стародавній Греції. Творчість Сократа, Платона. «Риторика» Арістотеля. Демосфен – видатний оратор античної Греції. Зародження моделей риторичної маніпуляції та популістської риторики. Софістика й діалектика в античній риторичі.

Римський період античної риторики. Схема та елементи побудови давньоримських промов. Риторичні трактати Цицерона. «Двадцять книг риторичних настанов» Марка Квінтіліана.

Формування нових засад європейської риторики в епоху Середньовіччя. Гомілетика: поняття та етапи розвитку. Патристика. Аврелій Августин «Про християнську доктрину». Догматика. Перікопа. Казуїстика. Василь Великий, Григорій Богослов, Іван Золотовустий. Типи християнських проповідей. Розвиток політичної та побутової риторики. Гоміліарії, університетська (тематична) проповідь, частини промови, модуси промови, глоса, глосатор, схоластика.

Риторика Ренесансу і Нового часу. Відродження судової риторики, поява торгового (ділового) і парламентського красномовства. Проповіді Джироламо Савонароли. Ораторська майстерність Еразма Роттердамського, Ульріха фон Гуттена, Мартіна Лютера, Жана Кальвіна. Риторика в

«Мистецтві поетичному» Нікола Буало. «Про геометричний розум і про мистецтво переконувати» Блезе Паскаля.

Сучасні риторичні моделі. Неориторика. Аргументативна риторика. Лінгвістична риторика. Феномен харизматичних тоталітарних лідерів. Риторика революцій. Риторика сучасного інтерактивного спілкування. Телериторика. Бізнес-риторика. «Чорна риторика» (Карстен Бредемаєр) як маніпулятивна техніка.

Розвиток вітчизняної риторики. Риторика Русі-України. Риторична природа полемічної літератури кінця XVI – початку XVII ст. Риторика доби Бароко. Києво-Могилянська академія – центр розвитку риторики. Риторична традиція Харківського колегіуму. Видатні українські оратори: Станіслав Оріховський-Роксолан, Іван Вишенський, Герасим Смотрицький, Мелетій Смотрицький, Йоаникій Галятовський, Антоній Радивилівський, Феофан Прокопович, Дмитро Туптало, Михайло Грушевський, Володимир Самійленко, Микола Міхновський, Іван Огієнко, Андрей Шептицький, Олександр Довженко, Олесь Гончар, В'ячеслав Чорновіл.

Тема 3. Риторичний ідеал та особистість оратора

Образ ідеального оратора. Складники риторичної майстерності оратора. Етос оратора: щирість, чесність, доброзичливість, передбачливість, відповідальність.

Риторичні ідеали Античності. Сократівський риторичний ідеал (переконливість, істинність переконливого мовлення, моральність на користь суспільству, чіткість, упорядкованість). Софістичний риторичний ідеал (формальна переконливість, надмірна словесна краса, пишність, вибагливість мовлення, прагнення до самовираження, корисливість оратора). Риторичний ідеал християнського проповідника (честь, благородство, смиренність, милосердя, шляхетність, слухняність, побожність, духовність). Давньоукраїнський риторичний ідеал («Слово про Закон і Благодать», «Слово про Ігорів похід», «Слова» Кирила Туровського, «Повчання» Володимира Мономаха). Український бароковий риторичний ідеал (системність, чіткість, міра, порядок, рівновага, витримка, терпіння, самодисципліна, витривалість, подвижництво).

Риторичні ідеали сучасної риторики: маніпулятивно-прагматичний, гуманістичний, тоталітарно-пропагандистський.

Триєдність ідеї, моральності та гармонії змісту і форми як риторичний ідеал сучасності. Проблема моральності оратора в контексті гуманістичного риторичного ідеалу.

Мовна й мовленнєва особистість оратора. Комунікативна особистість оратора. Риторична особистість оратора та її складники. Образ оратора.

Культура спілкування та мовний етикет в риторичній діяльності. Способи впливу на людей під час комунікації (переконання, навіювання,

психічне зараження). Маніпулювання. Стилі спілкування (авторитарний, демократичний, ліберальний).

Тема 4. Класичний риторичний канон та його складники

Категорії класичної риторики. Логос (істинність). Логічність як основна ознака промови й тексту. Етос (щирість). Моральність оратора. Риторика й демагогія. Пафос (відповідність мовної поведінки). Топос (типіві мовні ситуації).

Розділи класичної риторики. Поняття про задум, ідею, концепцію промови. Інвенція. Тема, особливості її вибору. Композиція промови.

Диспозиція, елокуція та орнамент. Елоквенція. Стилістика. Стилі усної та писемної форм мови.

Меморія. Мнемотехніка як система прийомів запам'ятовування матеріалу, швидкого відтворення, розвитку оперативної пам'яті, уміння користуватися потрібною для досягнення поставленої комунікативної мети інформацією.

Акція як складник риторики. Образ оратора. Вимоги до оратора. Зв'язки оратора з аудиторією (звуковий, візуальний та ін.).

Релаксація. Етапи й складники самоаналізу риторичної діяльності оратора.

Тема 5. Види і жанри красномовства

Політичне красномовство. Жанри політичного красномовства: політична промова, доповідь, виступ, інформація, огляд, бесіда. Парламентська, мітингова та воєнна політичні промови.

Судове (юридичне) красномовство. Жанри судового красномовства: прокурорська (звинувачувальна) та адвокатська (захисна) промови. Судові дебати; репліка.

Академічне красномовство. Жанри академічної риторики: наукова доповідь, наукове повідомлення, наукова лекція, науково-популярна (публічна) лекція, реферат, виступ, бесіда.

Церковна риторика. Жанри церковного красномовства: проповідь-розповідь, проповідь-слово, проповідь-повчання, бесіда-тлумачення, напучення та ін. Композиція проповіді: епіграф, вступ (зацікавлення, опис, оповідь); основна частина (міркування); повчальна частина; підсумок; заклик.

Суспільно-побутове красномовство. Жанри суспільно-побутового красномовства: урочиста промова, ювілейна промова, привітальне слово, застільне слово (тост), поминальне (надгробне) слово. Роль імпровізації та емоційного складника в суспільно-побутовому красномовстві.

Дипломатичне красномовство. Жанри дипломатичного красномовства: промови на конференціях, зборах, засіданнях, зустрічах; промови під час укладання дипломатичних актів (комюніке, угод, контрактів); промови під

час візитів, прийомів, прощань, нагород тощо); особливості дипломатичного листування.

Тема 6. Риторичний дискурс. Діалогічна і конфронтаційна риторика (еристика)

Поняття дискурсу як мовленнєвої практики (діалогу, полілогу, інтеракції між учасниками) і контексту (середовища, місця, топосу) її розгортання. Текст у риторичному дискурсі. Текст, мета текст, гіпертекст, інтертекстуальність. Закони текстотворення. Категорії тексту. Заголовок тексту. Типологія тексту.

Особливості діалогу в риторичній. Типи співрозмовників. Діалог як риторичний дискурс. Поняття активного слухання. Види слухання (поверхнєве, логічне, співпереживання). Типи діалогу: формальний, ігровий, діловий, духовний. Бесіда та її різновиди. Монолог як риторичний дискурс. Засоби діалогізації монологу.

Еристика як риторика діалогічного мовлення. Джерела й еволюція еристики. Сократівська маєвтика та іронія як спосіб знаходження істини в процесі діалогу. «Еристика, або Мистецтво сперечатися» Артура Шопенгауера. Особливості сучасної еристики.

Жанри еристики: дискусія (суперечка, спрямована на з'ясування різних точок зору, пошук і досягнення певного ступеня згоди між учасниками, спільного рішення), диспут (суперечка, спрямована на дослідження, зіставлення й оцінку суперечливих суджень для досягнення єдиної думки, спільного рішення), полеміка (суперечка, спрямована на захист і утвердження власної точки зору, на перемогу над супротивником), дебати (суперечка, спрямована на обмін думками з певних питань).

Ознаки суперечки: доказовість і переконливість. Передумови виникнення суперечки. Типи суперечок.

Вимоги до тези й антитези. Помилки в тезі. Помилки в доказах. Помилки в аргументації тези. Стратегія суперечки. Пропонент і опонент. Тактика суперечки. Прийоми ведення суперечки. Некоректні прийоми суперечки. Коректні та некоректні докази. Загальні вимоги до суперечки. Діалектика. Засоби підвищення ефективності суперечки. Суперечка на публіці.

Теза або тема дискусії. Види дискусії. Форми організації дискусії. Етапи організації дискусії.

Поняття полеміки. Функції, принципи, прийоми полеміки. Форма проведення полеміки. Поведінка учасників полеміки. Правильне оперування поняттями в полеміці. Характеристика запитань і відповідей у полеміці. Види полемічних «хитрощів», шляхи їх нейтралізації. Мистецтво відповідати на запитання.

Поняття дебатів. Функції дебатів. Зміст і структура дебатів.

Етичні й етикетні аспекти ведення суперечки. Основні вимоги до культури суперечки (повага до опонента, витримка, вмотивована аргументація, об'єктивна оцінка).

МОДУЛЬ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РИТОРИКИ

Тема 7. Методика підготовки промови: інвенція

Поняття публічної промови. Інвенція як розділ класичної риторики. Настанови оратора (інформування, переконання, заохочення, розважання, самопрезентація). Концепція, ідея, мета, завдання промови. Система топосів (топос визначення, топос цілого – частини, топос роду – виду, топос властивості – якості – характеристики, топос порівняння).

Етапи підготовки промови: вибір теми, складання плану, збирання матеріалу, запис, робота з текстом, тренування та запам'ятовування промови. Види планів (простий, складний, тезовий, цитатний). Чинники, які сприяють успіху теми.

Типи підготовки до промови, переваги і недоліки кожного з них. Промови, які читають за конспектом. Промови, які готують заздалегідь, але не вчать напам'ять. Промови, які готують заздалегідь і вчать напам'ять. Імпровізовані промови (експромти).

Методи підготовки: вивчення першоджерел, нотування інформації.

Тема 8. Методика підготовки промови: диспозиція

Диспозиція. Поняття композиції промови. «Триєдність» композиції промови: вступ, основна частина (пропозиція, поділ, виклад, аргументація, спростування), закінчення (висновки, спонування до дії, накреслення перспективи).

Вступ та його різновиди. Основні ораторські прийоми у вступі: риторичне питання, постановка проблемного питання, комплімент слухачам, прийом співпереживання, прийом парадоксальної ситуації, звернення (до авторитету, інтересів аудиторії, події, часу, місця, до промови попереднього оратора), використання гумору, афоризму, прислів'я, наведення сильних фактів тощо.

Структурування викладу теми в основній частині промови: лінійний, стадійний, концентричний. Типи викладу теми: розповідь, опис, міркування, пояснення, аргументація, спростування.

Логіка та емоції в промові. Логіка як метод переконання аудиторії. Аргументація в риторичі. Логічні закони аргументації: тотожності, суперечності, достатньої підстави, виключення третього. Помилки й хитрощі в аргументації. Емоційні моменти промови.

Способи інтеграції тексту промови: когезія (цілісність тексту, яка полягає в логіко-семантичній, граматичній та стилістичній співвіднесеності та взаємозалежності складників (слів, речень тощо) як одна з характеристик тексту/дискурсу та необхідна умова текстуальності); проспекція,

ретроспекція. Основні логічні форми викладу: аналіз, синтез, порівняння, розрізнення, індукція, дедукція, аналогія.

Типи закінчення промови: формулювання висновків, розгляд перспективи, апелювання. Пряме і непряме закінчення.

Мовленнєво-логічне структурування тексту. Партитура тексту. Знаки партитури тексту.

Тема 9. Методика підготовки промови: елокуція, елоквенція, культура мовлення оратора

Комунікативні ознаки мовлення. Основні ознаки комунікативно якісного мовлення: правильність, точність, логічність, повнота, багатство, різноманітність, чистота, доречність, виразність, достатність і ясність мовлення. Мовна компетентність оратора.

Поняття культури мовлення оратора. Мовна норма. Типові мовні помилки. Мовні штампи.

Поняття образності мови. Звуковий рівень словесного образу (алітерація, асонанс).

Лексичні засоби образотворення в риторичному тексті. Лексичні норми. Троп та його різновиди: епітет, метафора, метонімія, синекдоха, порівняння, алегорія, гіпербола, літота, перифраз, евфемізм, амфіболія та ін.

Синтаксичний рівень художньої виразності мовлення. Мовні фігури (полісиндетон, асиндетон, симплока, хіазм, паралелізм).

Стилістичний рівень риторичного тексту. Функціональні стилі мови (офіційно-діловий, науковий, публіцистичний, художній, розмовний, конфесійний, епістолярний) та їх різновиди. Стилістично нейтральна лексика. Стилістично забарвлена лексика: просторіччя, канцеляризми, діалектизми, жаргонізми, неологізми, архаїзми, варваризми, солєцизми. Стилістичний рівень образності мовлення (антитеза, іронія, каламбур, парадокс, анафора, інверсія тощо).

Фразеологічні одиниці в риторичному тексті: прислів'я, приказки, афоризми, фразеологізми.

Тема 10. Методика підготовки промови: меморія, акція

Меморія. Способи запам'ятовування тексту (концентрація, повторення, асоціація). Прийоми мнемотехніки: кодування фразою, кодування азбукою цифр. Обдумування невербальних засобів впливу на аудиторію, надання виступу індивідуального ораторського стилю. Репетиція виголошення промови.

Акція як завершальний етап реалізації риторичної мети. Сутність та проблеми взаємодії оратора й аудиторії. Ознаки аудиторії, їх урахування в організації взаємодії оратора й аудиторії. Активність слухачів. Метод викладу матеріалу. Стратегія оратора, її структура. Тактика оратора: способи

і прийоми. Принципи тактики оратора: поняття і види. Об'єктивні перешкоди контакту оратора й аудиторії та їх урахування в організації аудиторії.

Образ (імідж, шарм) оратора як сукупність його індивідуальних рис. Зовнішній вигляд оратора (простота, скромність і доцільність одягу, охайність рук, стан взуття, зачіска, хода тощо). Культура поведінки оратора. Щирість і повага до слухачів.

Класифікація невербальних засобів спілкування (кінесика, паралінгвістика, екстралінгвістика, візуальний контакт, проксемика). Вихід до слухачів. Роль жестів, міміки, пантоміміки в реалізації мети і завдань промови. Жестикуляція. Види жестів. Ефективні жести. Конгруентність слів і жестів оратора. Погляд. Міміка. Проблема інтерпретації аудиторією рухів і міміки оратора. Місце розташування оратора. Дистанції в комунікації оратора з аудиторією. Технології регуляції психологічного стану оратора під час виступу.

Поняття та категорії техніки мовлення. Техніка дихання. Типи дихання. Фонаційне дихання, його розвиток, оптимальне голосоутворення. Норматива артикуляційна база як основа правильної літературної вимови. Голос. Якості голосу оратора (сила, політність, гнучкість, рухливість, пластичність, діапазон, висота, тембр). Вправи для розвитку голосу. Гігієнічні вимоги до голосу. Дикція. Темпоритм мовлення оратора.

Виразне читання текстів. Засоби емоційно-образної та логічної виразності. Інтонація. Інтонаційно-виразні засоби мовлення. Логічний наголос. Логічні паузи. Граматичні паузи. Логічно-граматичні паузи. Ритмічна пауза. Психологічна пауза. Темп.

Тема 11. Стил ь публічного виступу оратора

Поняття стилю публічного виступу. Типи стилів (демократичний, ліберальний, авторитарний). Умови вибору стилю промови, об'єктивна та суб'єктивна характеристики промови. Індивідуальний стиль оратора, проблеми його формування та шляхи оволодіння ним.

Стильові особливості публічного виступу. Складники риторичної виразності промови. Послугування риторичними прийомами (ототожнення себе з аудиторією, несподіванка, експресія, гіпербола, провокація, прогнозування, зіставлення всіх «за» і проти», апеляція до авторитету, співпереживання, внесення елемента неформальності, драматизація, пряме включення, гумор тощо).

Мовне самовдосконалення оратора: спостереження за власним і «чужим» мовленням, мовленнєвий самоаналіз, систематичне збагачення словникового запасу.

Тема 12. Риторичний аналіз публічного виступу

Критерії оцінки публічного виступу: структурно-сміслова характеристика, культура мовлення, виконавська майстерність. Роль

самоаналізу і взаємоаналізу публічних виступів у формуванні риторичної компетентності, розвитку критичного мислення оратора.

Вид, жанр тексту промови. Актуальність теми. Концепція, ідея, комунікативна мета, інтенція (намір) мовця. Гармонійність змісту і форми. Аналіз дискурсу.

Дотримання законів риторики: концептуального, моделювання аудиторії, стратегічного, тактичного, мовленнєвого, ефективної комунікації, системно-аналітичного. Відповідність риторичним принципам (змістовність, ерудованість, послідовність, аргументованість, несуперечність, доказовість, доступність, наочність). Міра розробленості й дотримання композиції виступу.

Культура мислення оратора: застосування логічних доказів, індукції, дедукції, гнучкість мислення, здатність до імпровізації.

Психологічний стан оратора (уміння опанувати себе, упевненість-непевненість, утома-бадьорість, зібраність-розгубленість, зосередженість-розсіяність).

Взаємодія оратора й аудиторії: утримання уваги слухачів, використання прийомів актуалізації уваги, доцільність і майстерність застосування прийомів емоційної розрядки, вміння вести діалог/полілог з аудиторією, обґрунтовано і переконливо відповідати на питання.

Образність мовлення на лексичному, синтаксичному, стилістичному і фразеологічному рівнях.

Культура мовлення: демонстрація комунікативних якостей мовлення (логічність, точність, ясність, чистота, виразність, багатство, доречність, доступність, емоційність, естетичність); наявність/відсутність мовленнєвих помилок; володіння ефективною технікою мовлення (темп, гучність, висота й сила голосу, артикуляція, інтонаційна виразність, паузи).

Невербальна культура оратора: естетичність (доцільність, різноманітність, природність) жестикуляції, міміки, рухів тіла, пози; наявність візуального контакту з аудиторією.

Зовнішня культура оратора: відповідність зовнішнього вигляду ситуації спілкування; щирість і повага до слухачів; культура поведінки.

Рекомендовані джерела інформації:

Основні рекомендовані джерела інформації:

1. Гриценко Т. Б. Риторика: Навчальний посібник. Київ: НАУ, 2016. 365 с.
2. Кацавець Р. С. Ораторське мистецтво : підручник. Вид. 3-тє, допов. Київ: Алерта, 2021. 250 с.
3. Колотілова Н. А. Риторика. Навч. посібн. Київ: ЦУЛ, 2012. 232 с.
4. Нищета В. Риторика: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2021. 220 с.

5. Нікітіна А. В. Барилова Г. К., Кравченко М. В. Риторика : навчальний посібник. Старобільськ, 2021. 99 с.
6. Онуфрієнко Г. С. Риторика: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 625 с.
7. Ораторське мистецтво: підручник; Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого; за ред. М. П. Требін, Г. П. Клімова. 2-ге вид. Харків : Право, 2015. 207 с.
8. Риторика : навч.-метод. посіб. ; ред. С. Романюк, уклад. Л. Мафтин. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича : Рута, 2020. 343 с.
9. Куньч З. Й., Городиловська Г. П., Шмілик І. Д. Риторика : підручник; Нац. ун-т «Львів. Політехніка». Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2016. 494 с.
10. Серета Н. В., Квасник О. В. Основи ораторської майстерності: навчальний посібник. Харків : НТУ «ХПІ», 2019. 304 с.
11. Шинкарук В. Д., Теслюк В. М. Основи риторики: навчальний посібник, Київ : Ліра-К, 2021. 320 с.

Додаткові рекомендовані джерела інформації:

12. Андерсон К. Успішні виступи на TED; пер. Олександра Асташова: Посібник. Київ: Наш форма, 2016. 256 с.
13. Белякова В. Риторичні фігури в ораторському мистецтві. *Завуч.* 2002. Жовт. (№ 29). С.1-16.
14. Благун Н. М. Основи культури і техніки мовлення: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2017. 41 с.
15. Борг Д. Мистецтво говорити. Таємниці ефективного спілкування. Київ: Фабула, 2019. 309 с.
16. Буяльський Б. А. Поезія усного слова : Азбука виразн. читання : кн. для вчителя. Київ: Рад. шк., 1990. 264 с.
17. Вандишев В. М. Риторика: екскурс в історію вчень і понять: навчальний посібник для студентів вузів. Київ: Кондор, 2006. 263 с.
18. Гандапас Р. Харизма лідера; Пер. з рос. А. Стояновська. Дніпро: Моноліт, 2017. 296 с.
19. Гончарова О. Давньогрецька риторика як теоретичний дискурс. Аристотель: від метатеорії до інструменталістської теорії риторики. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв.* 2008. № 4 . С.26-31.
20. Грищенко Н. В. «Домінанта переможця»: чорна риторика в сучасному комунікативному просторі. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави.* Харків, 2017. С. 38-41. URL: https://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/01_12_2017/pdf/8.pdf
21. Заболотний О., Заболотний В. Правильне мовлення. Київ: Літера, 2020. 247 с.
22. Каньоса П. С. Риторика: навч. посіб.; Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2011. 207 с.

23. Карнегі Д. Як здобувати друзів і впливати на людей. Київ: Країна Мрій, 2015. 208 с.
24. Кацавець Р. С. Мистецтво переконання і впливу в суді. *Dictum factum*. 2018. № 1. С. 43-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dicf_2018_1_10
25. Кацавець Р. С. Ораторське мистецтво як складник професійних якостей юриста. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. Число 1. С. 137-141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2009_1_23
26. Кацавець Р. С. Риторична культура юристів. *Dictum factum*. 2018. № 2. С. 65-70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dicf_2018_2_14
27. Кацавець Р. С. Судова промова: мовний аспект. *Адвокат*. 2010. № 12. С. 12-15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2010_12_2
28. Коваленко С. М. Сучасна риторика: навчально-практичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2007. 183 с.
29. Кравець Л. Риторика як класична основа системи освіти європейських народів. *Рідні джерела*. 2000. № 4. С. 12-18.
30. Куньч З. Й. Українська риторика: історія становлення і розвитку: навч. посіб.; Нац. ун-т «Львів. Політехніка». Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2011. 248 с.
31. Лівін М. Сторі-телінг для очей, вух і серця. Київ : Наш формат, 2020. 184 с.
32. Лузік Е. В., Ільїна Т. В. Риторика: майстерність переконання: Навч. посібник; Національний авіаційний ун-т. Київ : НАУ, 2005. 83 с.
33. Молдован В. Судова риторика: теорія і практика. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 496 с.
34. Мацько Л., Мацько О. Вітчизняна риторика. *Дивослово*. 2002. № 12. С. 20-25.
35. Мацько Л., Мацько О. Риторика Стародавньої Греції і Стародавнього Риму. *Дивослово*. 2002. № 1. С. 33-40.
36. Олійник О. Правова риторика: Навч. посіб. Київ: Кондор, 2010. 166 с.
37. Олійник О., Молдован В. Юридична риторика. Теорія і практика. Навч. посіб. Київ: Кондор, 2009. 245 с.
38. Олійник О. Б. Становлення та розвиток судового красномовства як складової юридичної риторики в Античну епоху. *Віче*. 2010. № 17. С. 25-27.
39. Ораторське мистецтво: Навчальний посібник для студентів вищ. навч. закл. юрид. спец. Видання друге; за ред. професора Н. П. Осипової. Харків: Одісей, 2006. 144 с.
40. Павлищев О. Ораторське мистецтво – невід’ємна частина правосуддя. *Закон і бізнес*. 2004. 1-10 трав. (№ 18). С. 10.
41. Поплавська Н. М. Полемісти. Риторика. Переконування (Українська полемічно-публіцистична проза кінця XVI – початку XVII ст.). Монографія. Тернопіль : ТНПУ, 2007. 379 с.
42. Риторична особистість: теорія і практика ; за ред. В. В. Герман. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. 42 с.

43. Рогожкин О. В. Риторика: загальна, судова, оперативна: підручник для студ. I курс. юрид. фак-тів. Донецьк: Донецький юридичний інститут МВС України, 2012. 298 с.
44. Сагач Г. М. Божий світ і ми: «красномовство» у термінах і поняттях. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. 298 с.
45. Сагач Г. М. Ділова риторика: Мистецтво риторичної комунікації. Київ : Зоря, 2003. 255 с.
46. Сагач Г. М. Золотослів : навч. посіб. Київ : Райдуга, 2003. 378 с.
47. Сивачук Н. П. Академічна риторика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.; за заг. ред. канд. пед. наук. проф. Н. П. Сивачук ; Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини, Ін-т філології та сусп.-вознав., Наук.-дослід. лаб. «Театр слова». Умань: Сочінський, 2013. 374 с.
48. Сковронська І. Етос, логос, пафос як базові модули судової риторики античних часів. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2018. № 1. С. 29-32.
49. Сковронський Д. М. Римський період становлення судової риторики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 30-32.
50. Сковронський Д. М. Роль християнства в розвитку судової риторики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Серія: Право. Вип. 49. Т. 1. С. 45-49.
51. Старченко Н. Судова риторика як вияв цінностей Волинської шляхти кін. XVI ст.: (на прикладі про вбивство Балтазара Гнівоша з Олексова). *Соціум. Альманах соціальної історії*. 2010. Вип. 9. С. 318-360.
52. Старченко Н. Українські світи Речі Посполитої. Історії про історії. Київ: Laurus, 2021. 616 с.
53. Теслюк В. М. Основи красномовства: навчальний посібник. Київ: Ліра, 2020. 524 с.
54. Томан І. Мистецтво говорити : перекл. з чес. Київ: Політвидав України, 1989. 293 с.
55. Тягнирядно Є. В., Яворська Г. Х. Риторичні вміння правників: теорія і практика : Монографія. Одеса: . ОДУВС, 2009. 224 с.
56. Ухач В. З. Судова риторика (опорні конспекти лекцій). Навчальний посібник для студ. вищих навч. закл. Тернопіль: Вектор, 2013. 114 с.
57. Хоменко І. В. Еристика: мистецтво полеміки. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 198 с.
58. Чепіга І. Л. Ораторське мистецтво на Україні в XVI-XVII ст. *Українська мова і література в школі*. 2015. № 3. С. 64-68.
59. Шефер Д., Карліс М. Як здобути прихильність людей і навчитися впливати на них: рекомендації колишнього агента . Київ : Vivat, 2019. 304 с.
60. Яновська О. Г. Адвокатура та судова риторика: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. Київ: КНЕУ, 2008. 131 с.
61. Ясинюк М. М. Судові дебати: право, психологія, риторика: монографія. Київ: Алеута, 2014. 156 с.

